

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา The Role of the Clergy in the Development of Education

พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา หอมหวล)
Phrakhrukittiyawisit (Thana Homhual)^๑

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพระสงฆ์ต่องานด้านการศึกษา ๒) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา ๓) เพื่อนำเสนอบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกสุ่มแบบง่าย (Simple random Sampling) โดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน และกำหนดให้สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร ได้จำนวน ๑๔๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจของพระสงฆ์ที่มีต่องานด้านการศึกษา สถิติที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา โดยรวมทั้ง ๒ ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า บทบาทที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ บทบาทด้านการศึกษา ศาสนศึกษา พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรก ได้แก่ ครูสอนธรรมศึกษาสอนเนื้อหาส่งเสริมให้เกิดความกตัญญูแก่พ่อแม่ต่อสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรองลงมาคือ บทบาทด้านการศึกษา สงเคราะห์ พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรก ได้แก่ การมอบทุนการศึกษา แก่เด็กและเยาวชนระดับประถม มัธยมและอุดมศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ได้แก่ บริเวณวัดสะอาดและสะดวกในการทำกิจกรรม และด้านบุคลากร ได้แก่ ศรัทธาวัดให้การสนับสนุนกิจกรรมด้านสุขภาพการศึกษาของวัด รองลงมาคือ คณะกรรมการวัดส่งเสริมกิจกรรมด้านการศึกษาของวัด รองลงมาคือ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ ในวัดมีสื่อการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจกเตอร์ เป็นต้น และด้านงบประมาณ ได้แก่ มีการประเมินผลในการดำเนินงาน ด้านการศึกษา

จากผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านงบประมาณมีความสัมพันธ์กับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะ ควรจะมีการจัดกิจกรรมการศึกษา ๒ ด้าน เพิ่มเติม เช่น ด้านการศึกษา ศาสนศึกษา ควรใช้แบบเรียนนักธรรมและธรรมศึกษาที่เหมือนกัน ควรสนับสนุนโครงการหนึ่ง

^๑คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บาลีหนึ่งตำบลและรัฐจัดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ จัดการอบรมนวกภิกษุ และควรมีการพัฒนาผู้สอนให้มีประสิทธิภาพ ควรจัดกิจกรรมเพิ่มขึ้นพร้อมทั้งสร้างแรงจูงใจ ผู้บังคับบัญชาควรเอาใจใส่ เยี่ยมเยียนสถานที่ทำการเรียนการสอน ด้านศึกษาสงเคราะห์ การเพิ่มการสอนกรรมฐานในโรงเรียน โดยรัฐจัดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง จัดการปฏิบัติธรรมให้กับเยาวชน ควรจัดให้มีโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อเด็กยากจนโดยงบประมาณของรัฐ ควรมีการพัฒนาผู้สอนให้มีประสิทธิภาพ ควรให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ทุกวัด ควรสนับสนุนทุ่มเทเยาวชนให้มากกว่านี้ เพราะเยาวชนถือเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งและสำคัญที่สุดในการพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : บทบาท, พระสงฆ์, การพัฒนา, การศึกษา

Abstract

Thesis “The role of the clergy in the development of education” aims to study the general condition of the clergy education. To analyze the role of the clergy in the development of education. And to present the role of the clergy in the development of education. By sampling and data collection with the query tool. It can store 140 sets of five photos and interview findings are summarized below.

The role of the clergy in the development of education by including in the second level. For further details on that role with the highest mean score. Role of Religious Studies The item is found to have the highest average rating, including teacher education, teaching foster fair. Gratitude to the National Institute of Sacred Crown. And the second is Role of Welfare The item is found to have the highest average for the first three scholarships for children and youth level. Secondary and Higher Education Factors that affect the role of the clergy in the development of education. The overall level Considering it was found that the side with the highest average. The first three The site and its surroundings, including the temple clean and easy to do. And personnel are believed measure to support the activities of health education was followed by the Commission is to promote educational activities of the temple is a minor, materials are measured in available teaching aids such as computers, Projector. Victor Johns and the budget include an evaluation on the implementation of education.

The results of a correlation between the factors that affect the role of the clergy in the development of Education found that the four aspects: location and environment personnel, materials and equipment. And the budget is related to the role of the clergy in the development of education. Statistically significant at the 0.01 level.

There is also a suggestion. There should be more like the second event of the unaffiliated. A theologian and religious education classes should be the same. One project should support the Pali district of the state budget and sufficient support. A ceasefire deal novices monk And should improve the teaching efficiency. The event should increase incentives. Supervisors should take a visit to the office of teaching. the housing Adding to teach meditation in schools by the state budget continued support. Management practices to youth Schools should provide a measure of charity for poor children by the state budget. Should improve the teaching efficiency. Should a Buddhist temple Sunday school every measure. Youth should be more dedicated support. The youth is a strong foundation and most important in the development of Buddhism.

Keywords : Role, Clergy, Development, Education

บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมาวัดมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาของคนไทย เพราะวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชนทุกคน จนกระทั่งเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์ระบบการศึกษาสมัยใหม่จากตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยมากขึ้น บทบาททางการศึกษาที่ทางวัดมีก็เริ่มลดลง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ การศึกษาของประเทศไทยได้แบ่งออกเป็น ๒ สายคือ สายสามัญและสายอาชีพ และสายปริยัติธรรม โดยสายสามัญและอาชีพนั้นเป็นหน้าที่ของรัฐบาล และมหาวิทยาลัยเป็นสถานที่จัดการศึกษา ส่วนสายปริยัติธรรมนั้นยังใช้ระบบเดิมคือใช้วัดเป็นสถานที่จัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษา คณะสงฆ์เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของพระสงฆ์ ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษาศำนักเรียนวัด กล่าวคือ ภายหลังจากที่

การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ และ พ.ศ. ๒๔๘๙ ตามลำดับ ได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทางมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย จึงได้จัดแผนกมัธยมขึ้นมา เรียกว่าโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา กำหนดให้การเรียนบาลี นกธรรม และความรู้ชั้นมัธยม โดยรับผู้ที่สำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ต่อมาเมื่อโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษานี้ได้แพร่ขยายออกไปยังต่างจังหวัดหลายแห่ง มีพระภิกษุและสามเณรเรียนกันมาก ทางคณะสงฆ์โดยองค์การศึกษาจึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ใหม่ว่า โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาศำนักเรียนวัด โดยมติคณะสังฆมนตรี และกระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกระเบียบกระทรวงให้โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาศำนักเรียนวัดนี้เปิดทำการสอบสมทบในชั้นตัวประโยค คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา และเมื่อสอบได้แล้ว จะได้รับประกาศนียบัตรจาก

กระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ พระภิกษุและสามเณรนิยมเรียนกันมาก โรงเรียนประเภทนี้จึงแพร่หลายออกไปยังจังหวัด ต่างๆ อย่างกว้างขวาง จนทำให้ทางการคณะ สงฆ์เกรงว่าการศึกษารวม และบาลีจะเสื่อมลง เพราะพระภิกษุและสามเณรต่างมุ่งศึกษาวิชา ทางโลกมากไป เป็นเหตุให้ต้องละทิ้งการศึกษา ธรรมและบาลีเสีย แต่ทางการคณะสงฆ์ก็ยัง พิจารณาเห็นความจำเป็นของการศึกษาวิชา ในทางโลกอยู่

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ ศึกษา เป็นสถานศึกษาในสังกัดสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่จัดการศึกษาเพื่อ ประโยชน์ทั้งต่อทางฝ่ายศาสนจักร คือ ได้ศาสน ทายาทที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา สามารถธำรงและสืบต่อ พระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า และยังเป็น ประโยชน์ต่อทางฝ่ายบ้านเมือง กล่าวคือ หาก พระภิกษุสามเณรลาสิกขาบท ก็สามารถเข้า ศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือสามารถ ประกอบอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและ ประเทศชาติต่อไปได้ ดังนั้น โรงเรียนพระปริยัติ ธรรม แผนกสามัญศึกษา จึงมีภารกิจในการจัด การศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการศึกษาในระบบ ควบคู่กับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง แผนกบาลี และแผนกธรรม ให้แก่พระภิกษุ สามเณร โดยรับเด็กผู้ชายที่เรียนจบชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๖ เข้าบรรพชาเป็นสามเณร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นโดยวัดในพระพุทธศาสนา มีเจ้าอาวาส วัดเป็นผู้ขอจัดตั้ง ดำเนินการสอนโดยครู ซึ่งเป็น ทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ ในปัจจุบันมีโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากระจายอยู่ ทั่วทุกภาคของประเทศ จำนวน ๔๑๔ โรงเรียนจัด การศึกษาในรูปแบบดังกล่าวเป็นช่องทางสำคัญ ที่ทำให้เด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ได้มี

โอกาสศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น เด็กเหล่านี้ส่วน ใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจน บางส่วนเป็นชน กลุ่มน้อย บางส่วนเป็นเด็กกำพร้าขาดผู้อุปการะ เลี้ยงดู และบางส่วนเป็นเด็กที่มีปัญหาทางสังคม ไม่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนทั่วไปได้ ด้วย ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และด้วยความ เชื่อมั่นว่าพระภิกษุจะช่วยอบรมบุตรหลานของ ตนได้ ผู้ปกครองจึงนำบุตรหลานมาบรรพชาให้ เป็นสามเณรเพื่อเข้าเรียนในโรงเรียนพระปริยัติ ธรรม แผนกสามัญศึกษา

ในปัจจุบันการดำเนินงานของโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ยัง ประสบปัญหาต่างๆ มากมายหลากหลายด้าน ทั้งในด้านของผู้เรียนที่มีพื้นฐานแตกต่างกันมาก สามเณร ส่วนหนึ่งยังประสบปัญหาโภชนาการ และสุขภาพอนามัย สามเณรบางรูปยังมีปัญหา ในการอ่านเขียนภาษาไทย จึงยากต่อการพัฒนา ให้เป็นศาสนทายาทที่ดีและมีประสิทธิภาพได้ ใน ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนให้ได้มาตรฐาน นั้น พบว่า ที่ตั้งของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามีความสำคัญมาก เพราะบาง โรงเรียนตั้งอยู่ในวัด และชุมชนขนาดเล็ก ขาด การประสานร่วมมือกันระหว่างโรงเรียน วัด บ้าน ชุมชน และหน่วยงานราชการ ทำให้ โรงเรียนไม่สามารถพัฒนาให้มีมาตรฐานได้ บาง โรงเรียนมีปัญหาในการบริหารจัดการเนื่องจาก จำนวนนักเรียนมีน้อย ประกอบกับการได้รับ งบประมาณที่น้อย โรงเรียนจึงต้องยุบตัวลงไป การดำเนินด้านการบริหารจัดการ และการจัด การศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นยังไม่มีทิศ ทางการพัฒนาที่มีความชัดเจนในการสร้าง เอกภาพทางการบริหารให้กับกลุ่มโรงเรียน อีกทั้งการสร้างพันธสัญญาการดำเนินงาน และการ จัดการศึกษาเพื่อการสร้างศาสนทายาทที่เป็นไป ในทิศทางเดียวกันยังไม่ได้มีการกำหนดให้มีขึ้น

อย่างเป็นรูปธรรมมากนักจะมีแต่เพียงการดำเนินงานตามกรอบแนวปฏิบัติของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นสำคัญเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันกลุ่มโรงเรียนไม่มียุทธศาสตร์การพัฒนาที่เด่นชัดพอที่จะเป็นแนวทางการจัดการศึกษาในบริบทพื้นที่นั้นๆ แก่โรงเรียนในสังกัดให้สามารถสร้างศาสนทายาทและดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบ การมีแผนยุทธศาสตร์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อกลุ่มโรงเรียน และโรงเรียนในสังกัด ในการที่จะปฏิรูประบบการบริหารจัดการ การจัดการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของท้องถิ่น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทองว่าเป็นอย่างไร และศึกษาถึงสภาพปัจจุบันและปัญหาการพัฒนางานด้านการศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ว่ามีอะไรบ้างที่จำเป็นต้องพัฒนา แล้วนำเสนอแนวทางในการพัฒนางานด้านการศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทองต่อไป เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ มาเป็นประโยชน์ และเป็นแนวทางนำเสนอข้อสารสนเทศในการพัฒนางานด้านการศึกษาของวัดในสังคมไทยให้มีประโยชน์ต่อชุมชน สังคม ยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพระสงฆ์ต่องานด้านการศึกษา
๒. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา
๓. เพื่อนำเสนอบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีวิธีการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูล

๑. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกสุ่มแบบง่าย (Simple random Sampling) โดยวิธีการจับสลากจากเจ้าอาวาสวัดเขตจังหวัดอ่างทอง ได้จำนวน ๑๔๐ รูป

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์

๓. การสร้างเครื่องมือวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลมีรายละเอียดของแบบสอบถาม ฉบับสมบูรณ์ ดังนี้

๓.๑ การสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม โดยการสร้างแบบสอบถามฉบับร่างจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัย และขอรับการตรวจสอบเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน โดยใช้ระบบ IOC เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ได้ค่า IOC เท่ากับ ๐.๘๐ - ๑.๐๐

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ตำแหน่ง อายุ พรรษา ประสบการณ์เป็นเจ้าอาวาส วุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางปริยัติธรรม

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา เป็นมาตราวัดประเมินค่า (Rating Scale) โดยมีเกณฑ์ ๕ ระดับของลิเคิร์ต (Likert Scale) มี ๒ ด้าน คือ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษาสงเคราะห์

ตอนที่ ๓ ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา เป็นมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) โดยมีเกณฑ์ ๕ ระดับของลิเคิร์ต (Likert Scale) มี ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านงบประมาณ

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา เป็นคำถามแบบปลายเปิด จำนวน ๒ ข้อ และข้อเสนอแนะอื่น ๆ

๓.๒ การสร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือการสัมภาษณ์แล้วนำเครื่องมือไปปรึกษาคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน โดยมีการปรับหรือลดข้อความตามที่คณะกรรมการที่ปรึกษาเสนอ เพื่อให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือตามโครงสร้าง เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย ตำแหน่ง อายุ พรรษา ประสบการณ์เป็นเจ้าอาวาส ความรู้ทางโลก ความรู้ทางธรรม ความรู้ทางเปรียญธรรม

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา

๔. ขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔.๑ ติดต่อเจ้าอาวาสในพื้นที่ที่เก็บข้อมูล วิจัยตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัย

๔.๒ นำแบบสอบถามเข้าเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๔๐ รูป ได้รับแบบสอบถามกลับคืน จำนวน ๑๔๐ รูป

๔.๓ นำแบบสอบถามที่ได้รับทั้งหมดมาตรวจสอบความครบถ้วน และความถูกต้องของข้อมูล หลังจากนั้น ได้แปลรหัสเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๔.๔ นำแบบสัมภาษณ์เข้าเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ โดยเครื่องมือบันทึกเสียง สามารถเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ได้ทั้งสิ้น จำนวน ๕ รูป

๔.๕ หลังจากนั้น ได้ดำเนินการถอดเสียงการสัมภาษณ์เป็นตัวอักษรเพื่อใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพต่อไป

๕ การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

๕.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ตำแหน่ง อายุ พรรษา ประสบการณ์เป็นเจ้าอาวาส วุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ใช้สถิติพื้นฐาน คือ ค่าความถี่ และการหาค่าร้อยละ (กนกทิพย์ พัฒนาพิภพพันธ์, ๒๕๔๓)

๕.๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา ๒ ด้าน คือ บทบาทในการพัฒนางานศาสนศึกษา และบทบาทในการพัฒนางานศึกษาสงเคราะห์ ใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๕.๓ ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านงบประมาณ ใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๕.๔ การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา ด้วยสูตรสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน คำนัยสำคัญทางสถิติที่ใช้ครั้งนี้ (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ,

๒๕๔๐:๑๗๓) กำหนดไว้ที่ระดับ ๐.๐๕ การทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient)

๕.๕ ข้อเสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษ จำนวน ๒ ข้อ ได้แก่ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศาสนศึกษา บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และข้อเสนอแนะอื่นๆ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดแบ่งเป็นประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะเป็นหมวดหมู่

๕.๖ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษาใน ๒ ด้านคือ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดแบ่งเป็นประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะเป็นหมวดหมู่

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเชิงสำรวจเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา โดยทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. จากผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเป็นกลุ่มเจ้าอาวาส ร้อยละ ๑๐๐ ส่วนใหญ่มีอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๔๕ และอายุ ๕๑ - ๖๐ ปี ร้อยละ ๓๒.๙ อายุ ๔๑ - ๕๐ ปี ร้อยละ ๑๖.๔ ส่วนใหญ่เป็นเจ้าอาวาสที่มีพรรษา ๒๖ พรรษาขึ้นไป ร้อยละ ๔๗.๙ มีประสบการณ์เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ ๖ - ๑๐ ปี

ร้อยละ ๒๙.๓ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ ๗๓.๖ มีการศึกษาทางธรรมระดับนักธรรมเอก ร้อยละ ๙๔.๓ และไม่มีการศึกษาทางเปรียญธรรม ร้อยละ ๘๒.๙

๒. จากผลการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา โดยรวมทั้ง ๒ ด้านอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ บทบาทด้านการศาสนศึกษา ค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ และรองลงมาคือ บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ค่าเฉลี่ย ๓.๔๑ โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

๑) บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศาสนศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีครูสอนธรรมศึกษาสอนเนื้อหาส่งเสริมให้เกิด ความกตัญญูกตเวทีต่อสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ค่าเฉลี่ย ๔.๒๑ รองลงมาคือครูสอนธรรมศึกษาสอนเนื้อหาส่งเสริมให้เกิด ความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ ค่าเฉลี่ย ๔.๐๙ ครูสอนธรรมศึกษาสอนเนื้อหาส่งเสริมการปฏิบัติ ตามหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ค่าเฉลี่ย ๔.๐๗ ครูสอนธรรมศึกษาสอนเนื้อหาส่งเสริมให้เกิดการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ค่าเฉลี่ย ๓.๘๑ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและหรือแผนกธรรมชั้นภายในวัด ค่าเฉลี่ย ๒.๙๙

๒) บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๔๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรก ได้แก่ การมอบทุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนระดับประถม มัธยมและอุดมศึกษา ค่าเฉลี่ย ๔.๑๗ การตั้งทุน เพิ่มทุนประถม มัธยมและอุดมศึกษา เพื่อสงเคราะห์การศึกษา ค่าเฉลี่ย

๓.๘๖ และการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียน วิทยุพุทธ ค่าเฉลี่ย ๓.๗๖ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การประสานจัดการงบประมาณในการ ก่อสร้างอาคารเรียน ห้องเรียน หรือห้อง จริยธรรม ค่าเฉลี่ย ๒.๘๑

๓. ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา โดยรวมอยู่ใน ระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗ เมื่อพิจารณาเป็นราย ด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม และด้าน บุคลากร ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ รองลงมาคือ ด้าน งบประมาณ และด้านวัสดุอุปกรณ์ ค่าเฉลี่ย ๓.๔๒ โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

ปัจจัยด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ บริเวณวัดสะอาดและสะดวก ในการทำกิจกรรม และสถานที่ดำเนินกิจกรรม ด้านการเรียนการสอนมีความเหมาะสม ค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ รองลงมาคือ อาคารสถานที่ภายในวัดมี ความเหมาะสมและสะอาด ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ และ สถานที่รับประทานอาหารสะดวกและสะอาด ค่าเฉลี่ย ๓.๖๘ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ วัด ติดป้ายสุภาพชาติให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิต ค่าเฉลี่ย ๓.๐๗

ปัจจัยด้านบุคลากร โดยรวมอยู่ในระดับ มาก ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ ศรัทธาวัดให้การสนับสนุนกิจกรรมด้านสุขภาพ การศึกษาของวัด และองค์การบริหารส่วนตำบล ให้การสนับสนุนกิจกรรมด้านการศึกษาของวัด ค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ รองลงมาคือ คณะกรรมการวัด ส่งเสริมกิจกรรมด้านการศึกษาของวัด ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ และกำนันให้การสนับสนุนกิจกรรมด้าน การศึกษาของวัด ค่าเฉลี่ย ๓.๖๘ ส่วนข้อที่มี

ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ พระภิกษุสามเณรให้ความ ร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมด้านการศึกษา ค่าเฉลี่ย ๓.๐๗

ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ โดยรวมอยู่ใน ระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๔๒ เมื่อพิจารณาเป็นราย ข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ ในวัดมีสื่อการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉาย โปรเจคเตอร์ เป็นต้น ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ รองลงมา คือมีส่วนอำนวยความสะดวกแก่คนชราและผู้ พิการ แบบนั่งราบและมีราวจับ อย่างน้อย ๑ ที่ ค่าเฉลี่ย ๓.๕๙ และโรงอาหารและห้องครัวถูก สุขลักษณะโดยเฉพาะการเก็บดูแลภาชนะ การ ปรงอาหาร ค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ห้องน้ำ ห้องส้วมและอ่างล้างมือมีบริการ สำหรับประชาชนทั่วไป สะอาดและพอเพียง ค่าเฉลี่ย ๓.๐๗

ปัจจัยด้านงบประมาณ โดยรวมอยู่ใน ระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๔๒ เมื่อพิจารณาเป็นราย ข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ มีการประเมินผลในการดำเนินงาน ด้าน การศึกษา ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ รองลงมาคือ ระดม ทุน จัดสรรงบประมาณ เพื่อการศึกษา ค่าเฉลี่ย ๓.๕๙ และมีกลไกการดูแลด้านนโยบายและ ดำเนินงานต่อเนื่อง ค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ ส่วนข้อที่มี ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีการกำหนดแผน การพัฒนา พระวิทยากร ค่าเฉลี่ย ๓.๐๗

๔. จากผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสม พันธ์ภายในระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของ พระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และ สภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้าน วัสดุอุปกรณ์ และปัจจัยด้านงบประมาณมี ความสัมพันธ์กับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการ พัฒนางานด้านการศึกษา เรียงตามลำดับ คือ บทบาทในการพัฒนางานด้านศาสนศึกษา และ

บทบาทในการพัฒนางานด้านศึกษาสงเคราะห์
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๕. ข้อเสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์ต่อ
การพัฒนางานด้านการศึกษา

ข้อเสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์ต่อการ
พัฒนางานด้านการศึกษา ๒ ด้าน คือ บทบาทใน
การพัฒนางานด้านศาสนศึกษา และบทบาทใน
การพัฒนางานด้านศึกษาสงเคราะห์ และ
ข้อเสนอแนะอื่นๆ โดยผู้วิจัยได้จัดแบ่งประเด็น
ดังต่อไปนี้

๕.๑ บทบาทในการพัฒนางานด้านศาสน
ศึกษา จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบ
แบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความเห็นประมวลสรุป
เป็นข้อๆ ได้ดังนี้ ๑) ควรใช้แบบเรียนนักรธรรม
และธรรมศึกษาที่เหมือนกัน ๒) ควรสนับสนุน
โครงการหนึ่งบาลีหนึ่งตำบลและรัฐจัด
งบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ ๓) เกียรติบัตร
ต้องให้ได้จริง ๔) ทุกภาคส่วนควรให้การ
สนับสนุน ๕) จัดการอบรมพระนวก และควรมี
การพัฒนาผู้สอนให้มีประสิทธิภาพ ๖) ควรจัด
กิจกรรมเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งสร้างแรงจูงใจ
ผู้บังคับบัญชาควรเอาใจใส่เยี่ยมเยียนสถานที่ทำ
การเรียนการสอน ๗) การสอนธรรมศึกษายัง
น้อยไปสำหรับเยาวชน และอาจารย์ที่สอนบาลีมี
น้อยเกินไป

๕.๒ บทบาทในการพัฒนางานด้านศึกษา
สงเคราะห์ จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบ
แบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความเห็นประมวลสรุป
เป็นข้อๆ ได้ดังนี้ ๑) การเพิ่มการสอนกรรมฐาน
ในโรงเรียนโดยรัฐจัดงบประมาณสนับสนุนอย่าง
ต่อเนื่อง ๒) จัดการปฏิบัติธรรมให้กับเยาวชน ๓)
ควรจัดให้มีโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อเด็ก
ยากจนโดยงบประมาณของรัฐ ๔) ควรมีการพัฒนา
ผู้สอนให้มีประสิทธิภาพ ๕) มีงบประมาณน้อยใน
ด้านนี้ ๖) ควรให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวัด
อาทิตย์ทุกวัด ๗) ควรสนับสนุนทุ่มเทเยาวชนให้

มากกว่านี้ เพราะเยาวชนถือเป็นรากฐานที่
แข็งแกร่งและสำคัญที่สุดในการพัฒนาการศึกษา
พระพุทธศาสนา

๖. ผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของ
พระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา ๒ ด้าน

๖.๑ บทบาทในการพัฒนางานด้านศาสน
ศึกษา จากการสัมภาษณ์ พบว่า บทบาทในการ
พัฒนางานด้านศาสนศึกษานั้น จังหวัดอ่างทองมี
การดำเนินการดังนี้ ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการ
จังหวัดอ่างทองทุกระดับชั้น ต้องได้รับสนับสนุน
ส่งเสริมการศึกษาทั้งด้านนักรธรรม บาลี โรงเรียน
พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตลอดจน
การศึกษาในระดับอุดมศึกษา พระสังฆาธิการได้
เข้าศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง และสนับสนุนให้
พระภิกษุ-สามเณรภายในการปกครองเข้าศึกษา
ต่อในระดับสูงขึ้นไป มีการส่งเสริมการศึกษาพระ
ปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม-แผนกบาลี-สามัญ
ศึกษา-อุดมศึกษา โดยรับบริจาคงบประมาณจากพระ
สังฆาธิการ ยังมีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการ
เข้ารับการศึกษาหลักสูตรการบริหารกิจการ
คณะสงฆ์ (ป.บส.) ที่ วัดกษัตราธิราช จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา สอดคล้องกับคำกล่าวของ
เจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญว่า การส่งเสริมให้
ภิกษุสงฆ์เรียนนักรธรรมบาลี และให้ครูพระสอน
ศีลธรรมเข้ารับการศึกษาหลักสูตรการสอน
ศีลธรรมในโรงเรียน (ป.สศ.) พระสังฆาธิการ
ส่งเสริมสนับสนุนการอบรมบาลีก่อนสอบภาค ๒
เป็นประจำทุกปี

๖.๒ บทบาทในการพัฒนางานด้านศึกษา
สงเคราะห์ จากการสัมภาษณ์ พบว่า บทบาทใน
การพัฒนางานด้านศึกษาสงเคราะห์นั้น จังหวัด
อ่างทองมีการดำเนินการดังนี้ คณะสงฆ์จังหวัด
อ่างทอง มีนโยบายเกี่ยวกับการศึกษา โดยให้วัด
ทุกวัดจัดตั้ง กองทุนการศึกษา ระดับชั้น
ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ตามระเบียบมหา
เถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งทุนสงเคราะห์ชั้นทุก

อำเภอ โดยมีทุนการศึกษาที่ได้มอบให้แก่เด็กนักเรียนจำนวนทุนละ ๓๐๐-๕๐๐ บาท หรืออาจจะมากกว่านั้นก็ได้แต่ต้องเพิ่มทุนการศึกษาทุกๆ ปี พระครูปัญญาประโชต กล่าวว่า พระสังฆาธิการ ได้ดำเนินการมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาเป็นจำนวนมากทุกปี ในด้านการจัดการเรียนการสอน พระมหาวิระวีรญาณ กล่าวว่า “วัดจัดพื้นที่ให้การศึกษาและเรียนรู้ นอกชั้นเรียนแก่เด็กและเยาวชน นอกจากนั้น ในส่วนของพระภิกษุสามเณร ก็จัดให้มีสถานศึกษาด้านพระปริยัติธรรม ๓ แผนก คือ บาลี นกธรรม และปริยัติสามัญ” พระครูสุทธิกิจจาทร กล่าวว่า “นอกจากการจัดสอนนักเรียนบาลีแล้วที่วัดก็มีการเทศนาสั่งสอนผ่านทางสถานีวิทยุชุมชน และเสียงตามสายให้ประชาชนในชุมชนปฏิบัติตนตามหลักความเอื้ออาทรต่อเพื่อนบ้าน และสนับสนุนส่วนราชการ รู้จักการเสียสละให้อภัยมีน้ำใจแก่กัน จัดงานประเพณีเชื่อมประสานความสามัคคีของคนในชุมชนเป็นประจำ” พระครูสิริวิฑูมิกิจกล่าวว่า พระสงฆ์ควรจัดการศึกษา เช่น การจัดตั้งโรงเรียนการศึกษาวันอาทิตย์ ซึ่งมีน้อยมาก เหตุเพราะว่า ปัจจุบันนี้พระสงฆ์พัฒนาตนเองมากกว่าที่จะพัฒนาด้านอื่น สอดคล้องกับพระมหาวิระ วีรญาณ ที่กล่าวว่า การศึกษาเริ่มต้นที่เด็ก เมื่อพัฒนาเด็กให้มีความรู้ การพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนาก็จะได้รับการพัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา มีบทบาทสำคัญในการศึกษา สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

บทบาทในการพัฒนางานด้านศาสนศึกษา เนื่องจากพระสงฆ์ยังเป็นที่พักพิงที่ยึดเหนี่ยวทางใจ

ของชาวบ้านในชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ในการทำงานเพื่อสังคมจึงเป็นสิ่งที่ได้รับการคาดหวังมากที่สุด ดังเช่นงานศึกษาของจิตติมาเสนาไชย (๒๕๕๓) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา วัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า บทบาทที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม รองลงมาคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม รองลงมาคือ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านวัสดุอุปกรณ์ จากผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของ วัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านงบประมาณมีความสัมพันธ์กับบทบาทของวัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน เรียงตามลำดับ คือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ สอดคล้องกับพระครูสุชาติวิฑูมิกิจ (เฉลิมชัย อภิชาติ) (๒๕๕๔) ได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอเมืองราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ

พระสังฆาธิการอำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๖ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าความคิดเห็นในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ส่วนความคิดเห็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับ ปานกลาง ๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อบทบาทในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตาม สถานภาพส่วนบุคคลโดยรวม กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๓) ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาที่นั่นก็คือ พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญกับการพัฒนางานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้มากกว่าเดิม โดยเฉพาะงานด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้นถือว่ามีความสำคัญในการพัฒนาสังคม และการพัฒนาองค์การคณะสงฆ์ ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็มีความสำคัญในการสอนให้ บุคคลทั่วไปยึดหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความมั่นคงและส่งเสริม พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองด้วยสอดคล้องกับพระมหากษัตริย์ สฤษดิ์ (๒๕๕๖) ได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดไทยในสแกนดิเนเวีย ผลการวิจัยพบว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทในการบริหารจัดการวัดไทยในสแกนดิเนเวีย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๑) ด้านการปกครองมีบทบาทอยู่ในระดับ

มาก ๒) ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรมมีบทบาทอยู่ในระดับมาก ๓) ด้านการศาสนศึกษามีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ๔) ด้านการการศึกษาสงเคราะห์ มีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ๕) ด้านการสาธารณูปการ มีบทบาทอยู่ในระดับมาก ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีบทบาทอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับเจ้าอธิการเอนก ปณญาทีโป (๒๕๕๕) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความคิดเห็นของพระภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ทั้ง ๖ ด้านในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์พระภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ๒) ความคิดเห็นของพระภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลโดยรวม กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ข้อเสนอแนะแนวทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี คือ ควรให้ความสำคัญกับงานด้านการศาสนศึกษา

เช่น มีการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้เพิ่มมากขึ้นด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการอนุเคราะห์แก่พระภิกษุสามเณรและนักเรียนให้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาควรเน้นนโยบายเชิงรุกด้านการสาธารณูปการ มีการดำเนินการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่องและด้านการสาธารณสงเคราะห์ ควรช่วยเหลือและสนับสนุนส่งเสริมชุมชนให้มากขึ้น

จากผลการศึกษาบทบาทในการพัฒนาทางด้านศึกษาสงเคราะห์ เนื่องจากพระสงฆ์ยังเป็นสิ่งที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจของชาวบ้านในชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ในการทำงานเพื่อสังคมจึงเป็นสิ่งที่ได้รับการคาดหวังมากที่สุด ดังเช่นงานศึกษาของนางจิตติมา เสนาไชย (๒๕๕๓) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุตอดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า บทบาทที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม รองลงมาคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม รองลงมาคือ ด้านงบประมาณด้านบุคลากร และด้านวัสดุอุปกรณ์ จากผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของ วัดพระธาตุตอดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านงบประมาณมีความสัมพันธ์กับบทบาท

ของวัดพระธาตุตอดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน เรียงตามลำดับ คือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ สอดคล้องกับพระมหามณเฑียร วรรณโม (ซ้ายเกลี้ยง) (๒๕๕๓) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศาสนศึกษาและด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านอื่นๆ คือ ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ด้านการปกครองด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล คือ ตำแหน่งพระสังฆาธิการอายุ จำนวนพรรษา วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ วุฒิทางการศึกษาทางธรรม และวุฒิทางการศึกษาทางเปรียญธรรม พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุและจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่ง วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ วุฒิทางการศึกษาทางธรรม และวุฒิทางการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และสอดคล้องกับพระมหากำพล คุณงกโร (๒๕๕๓) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองมีความพึงพอใจต่อบทบาทของพระสงฆ์ทุกด้านในระดับมาก โดยเห็นว่าพระสงฆ์ทำบทบาทในด้านภาวะผู้นำมากที่สุด รองลงมาคือด้านการให้การศึกษาด้านการเผยแผ่ธรรมะและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศ และด้านการให้ความรู้ด้านการปกครองและกลุ่มพระสงฆ์มีความพึงพอใจต่อบทบาทของพระสงฆ์เองทุกด้านในระดับมาก โดยเห็นว่า กลุ่มพระสงฆ์มีบทบาทในด้านภาวะผู้นำเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือด้านการให้การศึกษาด้านการเผยแผ่ธรรมะ ด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศ และด้านการให้ความรู้ด้านการปกครองกลุ่มพระสงฆ์มีความเข้าใจในการอบรมหลักธรรมคำสั่งสอนที่พุทธศาสนิกชนควรทราบในระดับมาก

จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนางานด้านการศึกษา เรียงตามลำดับคือ สถานที่และสภาพแวดล้อมงบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนางานด้านการศึกษาสอดคล้องกับ การศึกษาของนางจิตติมา เสนไชย (๒๕๕๓) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า บทบาทที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม รองลงมาคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม รองลงมาคือ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านวัสดุอุปกรณ์

จากผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของ วัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านงบประมาณมีความสัมพันธ์กับบทบาทของวัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน เรียงตามลำดับ คือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ สอดคล้องกับพระสมุห์ศิริชัย ฐานุตตโร (เพ็ชรรัตน์) (๒๕๕๔) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ ผลการวิจัยพบว่า ครูและผู้ปกครอง มีความคาดหวังว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรแสดงบทบาทในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็นต่อบทบาทที่เป็นจริงว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้แสดงบทบาทโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง ที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และรายได้ มีผลทำให้ความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง ที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับเบญจา ลิขิตยั้งวรา (๒๕๒๘) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลต่อการจัด

การศึกษาในจังหวัดราชบุรี จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลต่อการจัดการศึกษาในจังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมระดับบทบาทที่ปฏิบัติจริงอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนบทบาทที่คาดหวังอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทที่ปฏิบัติจริงอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ส่วนบทบาทที่คาดหวังอยู่ในระดับมาก ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการบริหารทรัพยากรและเทคโนโลยี คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีปัจจัยส่วนบุคคลมีตำแหน่งแตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง ประสบการณ์ในการจัดการศึกษาและปัจจัยด้านโครงสร้างระดับองค์การบริหารส่วนตำบลต่างกัน มีบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังต่อการจัดการศึกษาในจังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัย

๑) วัดควรมีการพัฒนาปรับปรุงบทบาทในการส่งเสริมการศาสนาศึกษา เช่น เพิ่มจำนวนพระสอนธรรมและบาลี เป็นต้น

๒) วัดควรมีการพัฒนาปรับปรุงปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ โดยเฉพาะในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น หอฉัน้ำให้สะอาดเรียบร้อย อุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

๓) วัดควรจัดกิจกรรมระดมทุนเพื่องานด้านการศึกษา

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการวิจัยพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาผู้สอนนักรธรรมบาลีให้มีคุณสมบัติเป็นไปตามข้อค้นพบที่ได้จากผลงานวิจัย เพื่อให้ได้ผู้บริหารที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างแท้จริง

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาโครงการส่งเสริมบทบาทสุขภาพชุมชนของวัดที่มีความเหมาะสมกับคณะสงฆ์ในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้ได้คุณสมบัติที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละภูมิภาค

๓) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมกิจการของวัดในด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาผู้บริหารวัด ให้การปฏิบัติของผู้บริหารวัดมีความชัดเจน และจะส่งผลให้สำนักงานพระพุทธศาสนา มีแนวทางการบริหารจัดการวัดให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาการทำวิจัยเพิ่มเติมสำหรับนักเรียนกลุ่มอื่นๆ เพื่อจะได้ศึกษาผลงานวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน และเกิดความหลากหลาย ทั้งนี้ผู้วิจัยควรมีการพัฒนาบทเรียนให้ทันต่อสื่อเทคโนโลยีในปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูงสำหรับ ทูสนันสนุนการวิจัยโดยหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา และเจ้าอาวาสวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทองรวมทั้งผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้ความอนุเคราะห์สถานที่และอุปกรณ์ในการสร้างเครื่องมือวิจัยในครั้งนี้

บรรณานุกรม

- กนกทิพย์ พัฒนาพั้วพันธ์. (๒๕๔๓). **สถิติอ้างอิงเพื่อการวิจัยทางการศึกษา**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจ้าอธิการเอนก ปณฺญาทีโป. (๒๕๕๕). **การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นางจิตติมา เสนาไชย. (๒๕๕๓). **บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา วัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เบญจมา ลีขิตยี่งวรา. (๒๕๒๘). **การศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังของคณะกรรมการบริหารส่วนตำบลต่อการจัดการศึกษาในจังหวัดราชบุรี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- พระครูสุชาตวิฑูมกิจ (เฉลิมชัย อภิชาติ). (๒๕๕๔). **บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาภคกฤตภาส สุขขัง. (๒๕๕๖). **บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดไทยในสแกนดิเนเวีย**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม.
- พระมหาภักดิ์พล คุณงุฑโร. (๒๕๕๓). **ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชน ในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหามณเฑียร วรธมโม (ชัยเกลี้ยง). (๒๕๕๓). **บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตตโร (เพชรรัตน์). (๒๕๕๔). **ความคาดหวังของครูและผู้บริหารต่อบทบาทด้านการศาสนสมบัติของวัดในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (๒๕๔๐). **สถิติวิทยาทางการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.